

УКРАЇНА

(19) UA (11) 33929 (13) A

(51) 6 C10M135/10, C10M159/24

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ

ОПИС

ДО ДЕКЛАРАЦІЙНОГО ПАТЕНТУ
НА ВИНАХІДвидається під
відповідальність
власника
патенту

(54) СПОСІБ ОДЕРЖАННЯ ВИСОКОЛУЖНОЇ СУЛЬФОНАТНОЇ ПРИСАДКИ ДО МАСТИЛЬНИХ ОЛИВ

(21) 99042459

(22) 29.04.1999

(24) 15.02.2001

(33) UA

(46) 15.02.2001, Бюл. № 1, 2001 р.

(72) Гашко Геннадій Павлович, Суховерхов Віктор
Дмитрович, Первеев Валерій Федорович(73) Український науково-дослідний інститут наф-
топереробної промисловості "НАСМА"

(57) 1. Спосіб одержання високолужної сульфона-
тної присадки до мастильних олив взаємодією су-
льфосполуки з гідроксидом кальцію і діоксидом ву-
глецю в середовищі нафтової оливи та вуглевод-
невого розчинника в присутності промотора, який
включає попередню термообробку компонентів ре-
акційної суміші при 60 - 100°C, наступну відгонку
промотора і розчинника від продукту карбонатації і
очистку одержаної присадки від механічних домі-
шок та **відрізняється** тим, що попередній термоо-
бробці піддають суміш гідроксиду кальцію з про-
мотором і одержаний продукт змішують з рештою
реакційних компонентів процесу карбонатації, який

ведуть до припинення поглинання діоксиду вугле-
цю з наступним прогріванням маси при 60 - 100°C
протягом 5-60 хвилин і подальшою завершальною
обробкою одержаного продукту діоксидом вуглецю
до досягнення заданої лужності.

2. Спосіб по п. 1, який **відрізняється** тим, що в
якості вихідної сульфосполуки використовують
нейтральний сульфонат кальцію або нейтральний
сульфонат амонію або сульфокислоту.

3. Спосіб по п. 1, який **відрізняється** тим, що в
якості промотора використовують суміш води і алі-
фатичного спирту C₁-C₁₀ взятих у співвідношенні
1:3,3-6,0 відповідно.

4. Спосіб по п. 1, який **відрізняється** тим, що по-
чаткову стадію процесу карбонатації ведуть, в
присутності лужного сульфонату кальцію в кілько-
сті 0,1-10% мас. на вихідну сульфосполуку.

5. Спосіб по п. 1 який **відрізняється** тим, що об-
робку діоксидом вуглецю до припинення його пог-
линання і наступне прогрівання реакційної маси
повторюють принаймні ще один раз.

Винахід що заявляється стосується наф-
тохімії, а конкретно – технології, одержання висо-
колужних сульфонатних присадок до мастильних
олив, які використовуються в карбюратора та ди-
зельних двигунах внутрішнього згорання.

Широко відомі мийно-диспергувальні сульфо-
натні присадки з різним рівнем лужності, яка зале-
жить від вмісту мицелярного карбонату лужнозе-
мельного металу (Mg, Ca, Ba), стабілізованого кар-
бонатом того ж металу. Одержання сульфонат-
них присадок з високим рівнем лужності (300 мГ
КОН/г і більше), які при введенні у склад моторної
оливи здатні забезпечити великий лужний резерв
і, таким чином, - тривалий строк служби олив в
двигунів, є актуальною і досить складною зада-
чею [1].

Традиційна технологія одержання нафтових
сульфонатів з надлишковою лужністю включає в
себе нейтралізацію продуктів сульфування нафто-
вої оливи розчином аміаку, обмінний розклад одер-
жаного сульфонату амонію гідроксидом кальцію і
наступну карбонатацію - обробку утвореного суль-
фонату кальцію гідроксидом кальцію і діоксидом
вуглецю в середовищі вуглеводневого розчинника

і в присутності промоторів (води і метаналу) з на-
ступною відгонкою останніх та розчинника і очист-
кою одержаної присадки від механічних домі-
шок [2].

Недоліком відомого способу є мала швидкість
обмінної реакції і процесу карбонатації, велика ви-
трата реагентів.

В свій час було запропоновано проводити об-
мінну реакцію сульфонату амонію з гідроксидом
лужноземельного металу і карбонатацію в одну
стадію з використанням в якості промоторів низь-
комолекулярних карбонових кислот C₁-C₄ і аміаку
[3]. Ця пропозиція дозволила спростити технологію
та підвищити продуктивність процесу, проте в та-
кий спосіб не удавалось одержати присадку з луж-
ністю більше 280 мГ КОН/г.

Відомий спосіб одержання високолужних суль-
фонатних присадок [4] взаємодією нейтрального
сульфонату кальцію з оксидом або гідроксидом
кальцію і діоксидом вуглецю в середовищі вугле-
водневого розчинника в присутності в якості про-
мотора метанолу (карбонатація) який включає в
себе попередню (перед введенням діоксиду вуг-
лецю) термообробку суміші реакційних компонен-

тів при 60 - 100°C і очистку продукту такої обробки від осаду гідроксиду кальцію фільтрацією. Для забезпечення більш високого рівня лужності до продукту карбонатації додають свіжу порцію гідроксиду кальцію і додаткову кількість нейтрального сульфонату кальцію і вказану суміш піддають термообробці при 60 - 100°C. Одержаний продукт після відокремлення осаду гідроксиду кальцію знову обробляють діоксидом вуглецю.

Для нарощування рівня лужності одержуваної присадки описані стадії термічної обробки продукту карбонатації з додаванням свіжих порцій гідроксиду кальцію і сульфонату і наступної карбонатації вказаної суміші повторюють декілька разів до досягнення необхідної лужності. На кожному етапі реакційну масу перед обробкою діоксиду вуглецю очищують фільтруванням для видалення осаду $\text{Ca}(\text{OH})_2$, а продукт карбонатації продувають азотом для вилучення надлишку діоксиду вуглецю і утвореної реакційної води.

Для одержання готової присадки від продукту що одержаний на останній стадії карбонатації відганяють також метанол і вуглеводневий розчинник і проводять очистку від механічних домішок.

Відомий спосіб є найбільш близьким до заявленого за технічною сутністю і ефектом що досягається. Він забезпечує одержання сульфонатної присадки як із середньою лужністю, так і з дуже високою лужним числом (до 500 мГ КОН/г), але процес є складним, багатоступінчастим і таким, що передбачає двух-, а іноді багаторазові операції очистки проміжних продуктів від осадів гідроксиду кальцію та від надлишку двоокису вуглецю та води, що ускладнює технологічну схему та апаратурне оформлення.

Задача винаходу, що заявляється, полягає в спрощенні відомого способу одержання високолужної сульфонатної присадки взаємодією сульфосполуки з гідроксидом кальцію і діоксидом вуглецю в середовищі нафтової оливи та вуглеводневого розчинника і в присутності промотора, який включає попередню термообробку компонентів реакційної суміші при 60 - 100°C, наступну відгонку від продукту карбонатації промотора і розчинника і очистку одержаної присадки від механічних домішок.

Спосіб, що пропонується, відрізняється від прототипу тим, що попередній термообробці піддають не всі реакційні компоненти процесу карбонатації, а тільки суміш гідроксиду кальцію з промотором, і після змішування з рештою компонентів (сульфосполука і вуглеводневий розчинник) одержану суміш (без попереднього відокремлення осаду гідроксиду кальцію) обробляють діоксидом вуглецю до припинення його поглинання з наступним прогріванням реакційної маси при 60 - 100°C протягом 5-60 хвилин і подальшою завершальною обробкою одержаного продукту діоксидом вуглецю до одержання заданої лужності.

В якості вихідної сульфосполуки можуть бути використані як нейтральний сульфонат кальцію, так і нейтральний сульфонат амонію або сульфокислота.

В якості промотора рекомендується використовувати суміш води і аліфатичного спирту $\text{C}_1\text{-C}_{10}$, взятих у співвідношенні 1:3,3-6,0 відповідно.

Процес можна прискорити, якщо початкову стадію карбонатації проводити в присутності невеликої кількості (0,1-10% мас) лужного сульфонату, який містить в собі міцелярний карбонат кальцію. З цією метою можна використовувати або готову присадку попереднього циклу виробництва, або товарну присадку, наприклад, сульфонатну присадку C-150; C-300 та ін.

Для одержання сульфонатної присадки з дуже високою лужністю (400 мГ КОН/г і вище) обробку діоксидом вуглецю до припинення його поглинання і наступне прогрівання реакційної маси повторюють декілька разів, принаймні ще один раз.

Нижче на конкретних прикладах здійснення винаходу, що заявляється, наочно показано, що внесені в технологію відомого способу зміни: попереднє прогрівання гідроксиду кальцію в суміші із застосованим промотором і ступінчасте проведення процесу обробки реакційної маси діоксидом вуглецю з преривистим нагріванням в режимах, вказаних у формулі, дозволяють значно спростити процес, який може бути здійснений безперервно в одному реакторі з виключенням притаманних прототипу стадій очистки проміжних продуктів і неминучих при цьому перевантажувань реакційної маси на фільтри і знову в реактор.

Таким чином, поставлена задача розв'язана з досягненням необхідного технічного результату.

Приклад 1. Процес одержання присадки проводять в 4-х горлій колбі-реакторі з прилаштованими мішалкою, термометром, системою подачі і барботування вуглекислого газу і запірним пристроєм для запобігання його проскоку. Колбу-реактор розміщують на водяній бані з регульованим нагріванням. Як вихідні сульфосполуки використовують напівпродукт виробництва сульфонатної присадки: нафтові алкіл-аріл-сульфокислоти з М.М. 600-650 та кч. 93,4 мГ КОН/г і продукти їх нейтралізації -амонійні та кальцієві солі цих кислот.

В реактор завантажують 26,4 г гідроксиду кальцію, 34,2 мл етанолу і 8 мл води. Суміш при перемішуванні нагрівають до 650 і витримують при цій температурі біля 30 хвилин. Потім додають 50,0 г нейтрального сульфонату кальцію, розчиненого в 100 мл бензину (фракція 80-100°C). При температурі 45°C починають барботувати вуглекислий газ, пропускаючи його до припинення поглинання. Відключають подачу вуглекислого газу суміш нагрівають до 65-700 протягом біля 30 хвилин. Після цього, знизивши температуру до 30-400, відновлюють подачу вуглекислого газу і продовжують її до повного поглинання визначеної розрахунковим шляхом кількості вуглекислоти, яка необхідна для досягнення заданої лужності присадки (в даному прикладі 5,9 г).

Після цього, центрифугують реакційну суміш, осад відкидають, а надосадову рідину звільняють від розчинника і промотора (бензину спирту і води) шляхом відгонки у вакуумі.

Одержують присадку з лужністю 298/4 мГ КОН/г в кількості 55,6 г.

Приклад 2. В реактор завантажують 19,8 г гідроксиду кальцію, 380 мл ізопропілового спирту і 8 мл води. Після перемішування нагрівання до $75 \pm 5^\circ\text{C}$ і витримання при цій температурі біля 30 хвилин в реактор вносять 500 г сульфонату амо-

нію і 20 г середньолужного сульфонату кальцію (присадки С-150 з лужністю 145 мГ КОН/г), розчинений в 100 мл бензину (фракція 120 - 130°C). Температуру суміші знижують до 50±5°C і починають пропускати в реакційну суміш вуглекислий газ. Після подачі приблизно 2/3 його розрахованої кількості поглинання практично припиняється. Вміст реактора нагрівають до 75±5°C протягом 10-15 хвилин, а потім охолоджують до 45±5°C і відновлюють барботаж діоксиду вуглецю, який продовжують до повного витрачення його розрахованої кількості (6,3 г).

Очистку готової присадки виконують так само, як і в прикладі 1. Одержують 58,2 г присадки з лужністю 350,1 мГ КОН/г.

Приклад 3. В реактор завантажують 24,1 г гідроксиду кальцію 30 мл ізобутанолу і 5 мл води. Після 30-ти хвилинного нагрівання до 95°C при перемішуванні в реактор вносять 50,0 г сульфокислоти і 3,0 г високолузжого сульфонату кальцію (присадки С-300). Після зниження температури до 55° починають борботування вуглекислого газу. Коли поглинання вуглекислоти припиняється реакційну суміш піддають температурній обробці при 90±5°C протягом 30 хвилин. Після охолодження до температури 75°C відновлюють барботування діоксиду вуглецю і продовжують його до повного поглинання розрахованої кількості (7,5 г). В процесі обробки температура реакційної суміші самодовільно знизилась до 35°C. Подальшу обробку здійснювали так само, як і в попередніх прикладах.

Одержують продукт (60,7 г) з лужністю 376,8 мГ КОН/г. Приклад 4. В реактор завантажують 26,4 г гідроксиду кальці 20 мл метанола і 6,0 мл води. Суміш перемішують і нагрівають приблизно до 50°C протягом 30 хвилин. Після цього в реактор вносять 50,0 г нейтрального сульфонату кальції і 2,0 г сульфонатно присадки одержаної по прикладу 1, розчинені в бензині. Температура реакційної суміші при цьому знижується до 40±5°C після чого пропускають двоокис вуглецю до припинення його поглинання. Для відновлення погли-

нання вуглекислого газу проводять нагрівання вмісту реактора до 50°C протягом 30 хвилин з наступним зниженням температури до 35±5°C і відновленням барботації CO₂. Таким чином, досягається поглинання 6,8 г вуглекислого газу.

Для введення в реакцію останньої кількості CO₂ (із розрахунку загальної кількості 7,9 г) вміст реактора ще раз нагрівають до 50°C і після витримання при цій температурі протягом 30 хвилин та охолодження до 35°C відновляють барботаж CO₂.

Після обробки одержаного продукту, як описано в прикладі 1 одержують 60,1 г присадки з лужністю 408,3 мГ КОН/г.

Для оцінки властивостей одержаної присадки готували розчини зразків за прикладами № 1-4 у нафтовій оливі марки М-11 та проводили випробування за стандартними методиками.

Мийні властивості визначали за ГОСТ 5726-68 на установці ПЗВ, варіант "В", диспергувальну здатність оцінювали методом "оливна пляма" за ТУ 38 УРСР 201348-80, п. 4.5, стабільність за аракційним періодом арактери ення визначали за ГОСТ 11063-77 на приладі ДК-НАМИ за 35 годин.

Дані випробувань наведені в таблиці.

Як показують дані, наведені в таблиці, винахід, що запалюється, дозволяє при значному спрощенні процесу одержати присадку, яка задовільноє сучасним вимогам за основними характеристиками.

Джерела інформації.

1. Топлива, смазочные материалы, технические жидкости. Справочн. изд. под ред. В.М. Школьников. - М.: "Химия" 1989 г. - С. 368-373.
2. Улучшение качества смазочных масел и присадок, Труды ВНИИНП. - М.: "Химия", 1976. - вып. Х1У изд. - С. 77-80.
3. Авт.св. СССР 502980 кл С 10 М 1/40 1976 г.
4. Патент США 5332514 кл. С 10 М 135/10.

Таблиця

Показчик	Концентрація присадки в оливі М-11, %	Зразки присадок за прикладами №			
		1	2	3	4
Мийні властивості за ПЗВ. бали.....	2,5	0,5	1,0	1,0	0,5
Диспергувальна здатність ДС ₂₅₀	2,5	90	92	95	98
Кількість осаду на приладі ДК-НАМИ за 35 годин, %.....	3,0	0,5	0,5	0,5	0,5

ДП "Український інститут промислової власності" (Укрпатент)
Україна, 01133, Київ-133, бульв. Лесі Українки, 26
(044) 295-81-42, 295-61-97

Підписано до друку _____ 2001 р. Формат 60х84 1/8.
Обсяг _____ обл.-вид. арк. Тираж 50 прим. Зам. _____

УкрІНТЕІ, 03680, Київ-39 МСП, вул. Горького, 180.
(044) 268-25-22